

بررسی الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز

با تأکید بر توسعه پایدار شهری

علیرضا خواجه شاهکوهی^۱

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گلستان

علی اکبر نجفی کانی

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گلستان

سیده سمیرا صدرائی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه گلستان

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۹/۰۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۶/۳۰

چکیده

توسعه فضایی-کالبدی عبارت از روندی متحول برای پاسخ به نیازها و خواسته‌های شهروندان و در برگیرنده‌ی فضاهایی کالبدی جهت کارکردها و فعالیت‌هایی نوین است که در حالت مطلوب پا به پای تحولات اجتماعی حرکت می‌کند، بنابراین، توسعه باید جوابگوی نیاز ساکنان شهری در شهرها باشد و بتواند امنیت ساکنان آینده را تضمین کند. امروزه سعی می‌شود که توسعه شهرها متناسب با نیاز شهروندان صورت گیرد و باعث ارتقا استانداردهای زندگی در محیط‌های شهری گردد. براین اساس، با توجه به اینکه هدف اصلی توسعه پایدار شهری جوابگویی به نیاز شهروندان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست-محیطی و توزیع متناسب فعالیت‌ها و عملکردها می‌باشد؛ بنابراین پژوهش حاضر به بررسی الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز در حوزه‌های اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی پرداخته است. در راستای اهداف پژوهش و جهت توصیف و تحلیل داده‌ها از مطالعات میدانی و نرم افزارهای EXELL و SPSS استفاده شده است. نتایج تحقیق گویای آن است که طرح‌های اجرا شده در شهر مورد مطالعه، قدرت هماهنگی عملکردهای خود را با اهداف قید شده در این طرح‌ها نداشته و نتوانسته یک الگوی فضایی و ساختاری مطلوب را در بافت کالبدی شهر به اجرا در آورد، در نتیجه در تأمین نیازهای اجتماعی-اقتصادی و زیست‌محیطی شهروندان، نارسایی‌هایی در الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز به چشم می‌خورد.

واژگان کلیدی: توسعه فضایی-کالبدی، توسعه پایدار شهری، نیازهای شهری، محیط زیست، شهر بندرگز.

مقدمه و طرح مسأله

شهر همچون موجودی زنده پیوسته دستخوش دگرگونی است. این دگرگونی در گذر زمان، شکل شهرها را به سوی هدف‌های ویژه‌ای سوق می‌دهد. فضای شهری را در واقع می‌توان تولیدی اجتماعی - اقتصادی دانست که بازتابی از کارکردهای سیاسی و اقتصادی است (حاتمی نژاد و عبدی، ۱۳۸۶: ۱). توسعه شهر متأثر از عوامل اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی، سیاسی، جمعیتی می‌باشد که در طول تاریخ مراحل مختلفی را طی کرده است؛ در فرآیند توسعه نه لزوماً مال و ثروت، بلکه ظرفیت، توانایی، مهارت، خلاقیت، دانش و درک ارتقا می‌یابد. علی‌رغم مباحث مطرح شده در بیانیه‌ها و منشورهای بین‌المللی مبنی بر لزوم حفظ اراضی کشاورزی جهت توسعه پایدار جوامع، در حال حاضر توسعه فضایی شهرها در جهان در بهترین اراضی کشاورزی که حاصل خیزی آن‌ها بستگی کامل به تلاش منظم و شرایط طبیعی دارد، صورت می‌گیرند (سرور، ۱۳۸۲: ۴۵). پایداری این فضا و دستیابی به توسعه پایدار شهری نیازمند نوعی برنامه‌ریزی است که بتواند در یک فضای دو بعدی به استقرار و مکان‌گزینی فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی بپردازد (دیوسالار و شیخ‌اعظمی، ۱۳۸۹: ۳). بر این اساس، هر بنام‌مجموعه و یا فضای شهری، برای پاسخ‌گویی به نیازهای محسوس و متنوع انسانی پدید آمده است، بنابراین هیچ اقدام توسعه‌ای نباید بدون توجه به نیازهای انسانی و تأکید یک‌جانبه بر ایجاد زیرساخت‌ها به صورت منفرد و نادیده گرفتن ابعاد پیوستگی آن‌ها با وضع زندگی، فضاها و عمومی و فرهنگ مردم پیرامون آن‌ها احداث شود، این امر معمولاً به نوعی مقابله با توسعه پایدار شهری و به ستیزه با برنامه‌ریزی فضایی می‌انجامد. بنابراین لازم است نیازها و ارزش‌های انسانی، به عنوان بخش مهمی از حیات شهری و در ارتباط زنده با فضا و مدیریت شهری در نظر گرفته شود شاید این امر فرصت‌های بهره‌برداری بهینه از آن‌ها را فراهم آورد (نوابخش، ۱۳۸۸: ۱۸). با توجه به مطالب فوق و همچنین با تأکید بر اینکه نیازها و ارزش‌های انسانی به عنوان بخش مهمی از حیات شهری باید در طرح‌های توسعه شهری مورد تأکید قرار گیرد، اما متأسفانه در شهر بندرگز مشاهدات میدانی حاکی از آن است که اقدامات توسعه‌ای در این شهر صرفاً با تأکید بر جنبه‌های کالبدی انجام گرفته و نیازهای اقتصادی - اجتماعی و زیست محیطی شهروندان مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. چنین روندی در شهر بندرگز موجب شده است که شهر صرفاً از لحاظ کالبدی توسعه یابد و از لحاظ اقتصادی - اجتماعی و زیست محیطی به توسعه مطلوب دست نیابد؛ به عبارت دیگر نیاز شهروندان در حوزه‌های اقتصادی - اجتماعی و زیست محیطی تأمین نمی‌گردد و مردم به ناچار برای تأمین نیازمندی‌هایشان میل به مهاجرت پیدا می‌کنند.

با توجه به اینکه هدف اصلی توسعه پایدار شهری جوابگویی به نیازهای شهروندان در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و توزیع متناسب فعالیت‌ها و عملکردها می‌باشد؛ اهداف زیر در انجام این پژوهش مطرح نظر است:

- بررسی الگوی توسعه فضایی - کالبدی شهر بندرگز در راستای جوابگویی به نیازهای اجتماعی - اقتصادی شهروندان؛

- بررسی الگوی توسعه فضایی- کالبدی شهر بندرگز در راستای پایداری زیست‌محیطی و شناسایی چالش‌های زیست‌محیطی.

لذا با عنایت به اهداف مذکور، سؤالات اساسی این پژوهش که پاسخ‌گویی به آن‌ها چارچوب اصلی تحقیق را مشخص می‌کند عبارتند از:

- آیا الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز جوابگوی نیاز شهروندان در حوزه‌های اقتصادی- اجتماعی می‌باشد؟

- آیا الگوی توسعه فضایی- کالبدی شهر بندرگز در راستای پایداری زیست‌محیطی با موفقیت عمل کرده است؟
روش تحقیق

با توجه به ماهیت و اهداف پژوهش، روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی و پیمایشی می‌باشد. به منظور بررسی الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر مورد مطالعه در ابعاد توسعه پایدار (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی)، ابتدا وضعیت کمی کاربری‌های اجتماعی- اقتصادی در وضعیت موجود و میزان همبستگی آن در افق طرح توسعه شهری، با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن تحلیل شده است (به وسیله رتبه‌ای کردن مقیاس فاصله‌ای)، سپس از طریق تکنیک‌های آماری و با استفاده از ابزار پرسشنامه و نرم افزار SPSS وضعیت کیفی کاربری‌ها (از لحاظ تأمین نیازهای اقتصادی و اجتماعی شهروندان) به همراه شناسایی چالش‌های اقتصادی- اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه پایدار شهری تبیین و تحلیل شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش سرپرستان خانوارهای شهر بندرگز می‌باشند که بر اساس آخرین آمارهای موجود ۶۷۶ خانوار برآورد گردیده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران به تعداد ۱۸۵ سرپرست خانوار تعیین و نمونه‌ها بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی منظم انتخاب شدند و برای سنجش پایایی ابزار تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است که نتایج آزمون آلفای کرونباخ عدد ۰/۸۷ را نشان می‌دهد که با توجه به عدد به دست آمده می‌توان گفت که ابزار تحقیق از پایایی قابل قبولی برخوردار می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه تجربی تحقیق

توسعه فضایی- کالبدی عبارت از روندی متحول برای پاسخ به نیازها و خواسته‌های شهروندان و در برگیرنده‌ی فضاهایی کالبدی جهت کارکردها و فعالیت‌هایی نوین است که در حالتی مطلوب و ارگانیک و همگام با تحولات اجتماعی حرکت می‌کند. ارتباط متقابل فضای کالبدی و تحولات اقتصادی- اجتماعی همواره به گونه‌ای است که هر گونه کاستی و نقصی که در یکی پدید آید، عوارض در دیگری منعکس می‌شود (سلطان‌زاده، ۱۳۶۵: ۷). به عبارت دیگر، توسعه کالبدی عبارت است از تحول سیما، ریخت و پیکره‌ی فضایی شهر توأم با گسترش فیزیکی شهر در نتیجه رشد جمعیت و توسعه ساخت و سازهای انسانی، اقتصادی، سیاسی یا کاربری اراضی (رهنمایی، ۱۳۷۰: ۱).

عوامل و نیروهای مختلفی در تحول و تغییر شکل کالبدی شهرها موثر هستند. در صورتی که شهر، متشکل از ساخت اصلی و ساخت غیر اصلی فرض شود (بذرگر، ۱۳۸۱: ۵). در این زمینه نیروهای تأثیرگذار بر تحولات کالبدی شهرها

را می‌توان به پنج نیرو و مؤلفه تفکیک نمود که به صورت مجرد یا در ترکیب باهم، بافت کالبدی شهرها متأثر می‌سازد. نخستین نیرو یا مؤلفه، نیروی زمان یا همان تأثیر فرهنگ و گذشته تاریخی است که در اغلب بافت‌های سنتی و قدیمی می‌توان آن را مشاهده نمود (موریس، ۱۳۸۵: ۲۵). دومین نیرو اداری است که با تهیه طرح‌های توسعه شهری سعی می‌کند کنترل‌های اداری را جایگزین نیروهای تاریخی کند. ظهور بافت‌های منظم شهری حاصل تأثیر نیروهای اداری بر بافت کالبدی شهرهاست (لینچ، ۱۳۷۶: ۲۴۲). به باور مدیران شهری، ضعف طرح‌های شهری در توجه به مزیت‌های نسبی مکانی موجب شکل‌گیری نیروی سوم می‌شود که می‌توان آن را نیروی اقتصادی (یا نیروی سرمایه) نامید. سرمایه‌گذاری‌ها در قالب‌های ناحیه‌ای، ملی و بین‌المللی از طرف دولت، بخش خصوصی و سازمان‌های بین‌المللی، می‌تواند نقش مهمی در توسعه کالبدی شهرها برجای گذارد (محمدی، ۱۳۷۵: ۲۴۲). تالان^۱ در نقد شهرسازی امروز آمریکا چنین می‌نویسد: «جامعه مشتری محور رسانه مدار ما شهری را تولید کرده است که آن را بیش از همیشه گیج کننده می‌کند. در این میان، گرایش‌های تجاری به تشدید این تجربه و دگرگونی کمک می‌کند (Ellin, 2006, 109). چهارمین نیرو را می‌توان نیروی سیاسی دانست. شهر، مکان‌های تجلی قدرت و به تعبیری دیگر نمادی از شکوه و جلال حکومت‌ها می‌باشد شهر فضایی است که توسط قدرت مدیریت می‌شود (Fiske, 1993, 20). پنجمین نیرو، نیروی اجتماعی است. به جرأت می‌توان گفت که عوامل اجتماعی و جمعیت مهم‌ترین عامل به وجود آورنده‌ی توسعه‌های سریع شهری هستند (عزیزپور، ۱۳۷۵: ۱۵). به عبارتی دیگر، تأثیر نیروهای اجتماعی موجب می‌گردد تا بافت کالبدی شهرها، امکان بستری لازم را برای تقویت مناسبات اجتماعی و در نتیجه احساس تعلق به اجتماع ساکن فراهم نماید (اردشیری و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۷). پس نیروها و عوامل موثر در تحولات کالبدی شهرها باید به گونه‌ای در فضای شهری قرار گیرند که فرصت را برای انتخاب عموم فراهم کنند و ضمن اینکه هر یک از نیروهای بیان شده در این فضا خود را آشکار می‌سازند، به تعامل با یکدیگر می‌پردازند و در نهایت به فهم مشترک نائل می‌شوند. از این تعریف این گونه برمی‌آید که هر یک از نیروهای موثر بر تحولات شهری خویشتن خویش را در قالب گفتگو با دیگر نیروها می‌جوید و مفهوم می‌یابد (محمدی ماکرانی، ۱۳۸۶: ۳۵).

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحث‌های طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست‌محیطی به خصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. این نظریه به مثابه دیدگاه راهبردی به نقش دولت در این برنامه‌ریزی‌ها اهمیت بسیاری می‌دهد و معتقد است دولت‌ها باید از محیط زیست شهری حمایت همه جانبه ای کنند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۳۴۰). شهر پایدار شهری است که به دلیل استفاده اقتصادی از منابع، اجتناب از تولید بیش از حد ضایعات و بازیافت آن‌ها تا حد امکان و پذیرش سیاست‌های مفید در دراز مدت، قادر به ادامه حیات خود باشد. برنامه‌ریزان شهر پایدار باید هدفشان را برای ایجاد شهرهایی با ورودی کمتر انرژی و خروجی کمتر ضایعات و آلودگی، متمرکز کنند (ترنر، ۱۳۷۹: ۱۸۰). با وجود تمامی تأکیداتی که بر توسعه پایدار می‌شود ولی هنوز تعریف یگانه‌ای از توسعه پایدار وجود ندارد و تعاریف زیادی از توسعه پایدار وجود دارد

اما رایج‌ترین تعریف از توسعه پایدار تعریفی است که در کنفرانس زمین در ریو عنوان شده و بیان می‌دارد که: «توسعه‌ای پایدار است که نیاز حال را بدون به مخاطره انداختن توانایی نسل آینده برای دستیابی به نیازها و خواسته‌هایش برطرف کند» (بارتون، ۱۳۷۶: ۱۶). ساختار شهرنشینی کشور به طور کلی پویایی و کارایی لازم را ندارد و به علت‌های گوناگون چون ناکارایی سیستم شهری، به کار نگرفتن کارشناسان مسائل شهری در ساختار مدیریتی و نظارتی شهرسازی، سیستم‌های نامتناسب جابجایی شهری و رشد فزاینده جمعیت شهری سبب شده که ساختار شهرنشینی کشور نتواند با سطوح بین‌المللی هماهنگ باشد. در زیر راهکارهای لازم برای رفع چالش‌های موجود، راه‌های منطقی برای دستیابی به توسعه پایدار شهری ارائه شده است.

<ul style="list-style-type: none"> • افزایش فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی دست‌اندرکاران مسائل شهری در زمینه حفظ محیط زیست به ویژه فضای سبز، • آموزش راهکارهای توسعه پایدار شهری به شهروندان، • ترغیب شهروندان به ایجاد گسترش انجمن‌های سبز و گروه‌های پشتیبان محیط زیست شهری. 	نقش مشارکت مردمی
<ul style="list-style-type: none"> • توجه به نیازها و مشکلات شهروندان به ویژه در نظر گرفتن عامل زمان-فاصله در بررسی‌ها، • توجه به رابطه دوسویه شهر-روستا، • توجه به سطح فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان. 	زمینه عمران شهری
<ul style="list-style-type: none"> • زندگی شهری باید با فضای پیرامون آن هماهنگ باشد (شهر و روستا مکمل یکدیگرند). • توجه به تنگناها و محدودیت‌های زیست محیطی در برنامه ریزی، • تأکید بر توانمندی‌ها، امکانات، استانداردها و سرمایه‌ها در هر گونه برنامه‌ریزی زیست محیطی شهر. 	زمینه برنامه ریزی زیست محیطی

شکل ۱- زمینه‌های دست‌یابی به توسعه پایدار شهری

منبع: شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۸: ۳۷

از لحاظ سابقه اجرایی چنین مطالعاتی، باید عنوان کرد که مطالعاتی در این زمینه در کشورهای مختلف جهان از جمله ایران صورت گرفته است، که در ادامه نمونه‌هایی از آن ذکر می‌گردد:

نتایج تحقیق دیوسالار و علی شیخ اعظمی (۱۳۸۹) با عنوان "برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار شهرهای ساحلی؛ نمونه موردی شهر نور" بیانگر آن است که طرح‌های شهر نور در زمینه توجه به همه ابعاد تأثیرگذار بر توسعه فضایی شهر، از توانایی لازم برخوردار نمی‌باشد و در انتها به دلیل عدم کارایی این طرح در شهر ساحلی نور رویکردی جدید در جهت دستیابی به توسعه پایدار فضایی ارائه گردید. همچنین نتایج تحقیق پورمحمدی و محمد جام کسری (۱۳۸۹) حاکی از آن است که عدم انطباق توسعه فضایی شهر تبریز با ظرفیت زیرساخت‌ها و فضاهای شهری و به عبارتی، عدم حاکمیت برنامه‌های اصولی شهرسازی بر گسترش شهر، منجر به عقب‌ماندگی روند شهرسازی از شهرنشینی بی‌رویه شده و این شهر را از منظر توسعه پایدار شهری به زیر سؤال برده است. کریسکاوچ^۱ و آنه کاترین دینمان^۲ (۲۰۰۰) در مقاله‌ای با عنوان "بازسازی شهری و توسعه پایدار در انگلستان؛ نمونه موردی لیور پول" حد رعایت اصول توسعه پایدار شهری را در سیاست‌های بازسازی شهر لیورپول که از طریق بازیافت زمین و ساختمان‌های متروک صورت گرفته است را مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج نشان می‌دهد که

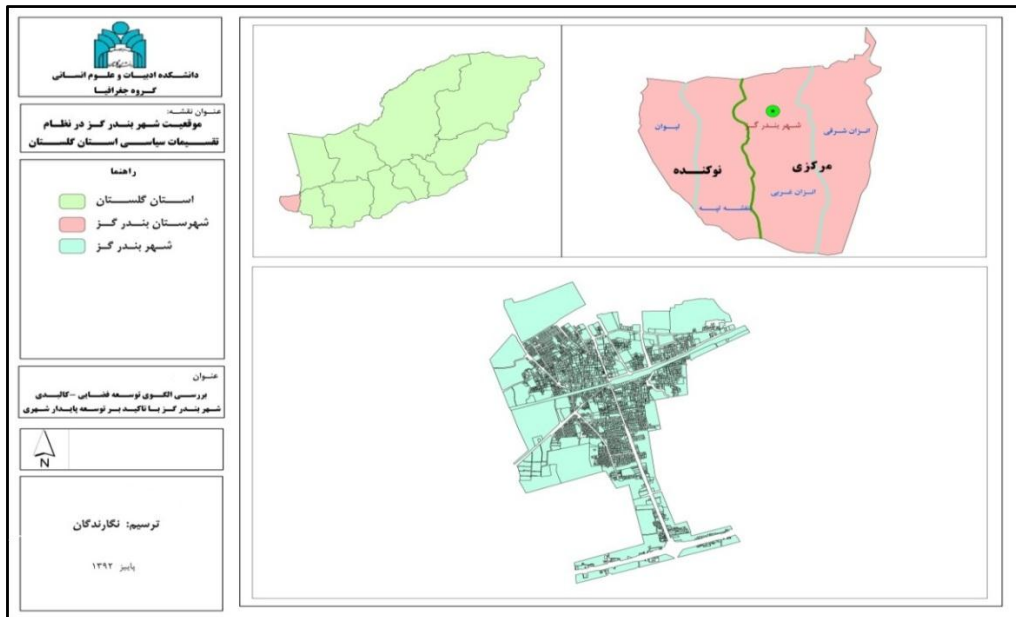
بازسازی اقتصادی و یا توسعه مجدد اموال یک نوع بازسازی سازگار با محیط زیست پایدار را به وجود آورده است. از طرفی، ژیمینگ ژو^۱ (۲۰۱۲) در مقاله خود با عنوان "توسعه شهری پایدار برای کشورهای آسیایی کم درآمد با ظرفیت بالا؛ نمونه موردی ویتنام" توسعه شهری پایدار برای کشورهای آسیایی کم درآمد با ظرفیت بالا را یک چالش بزرگ در زمینه کمبود زمین می‌داند، همچنین استفاده بیش از حد منابع کمیاب زمین و امکانات زیست محیطی، باعث انحطاط محیط زیست شهری و کاهش عدالت اجتماعی می‌شود. نتایج در مورد ویتنام نشان می‌دهد که ظرفیت دولت و حکومت عوامل کلیدی برای توسعه شهری پایدار محسوب می‌شود.

معرفی محدوده مورد مطالعه

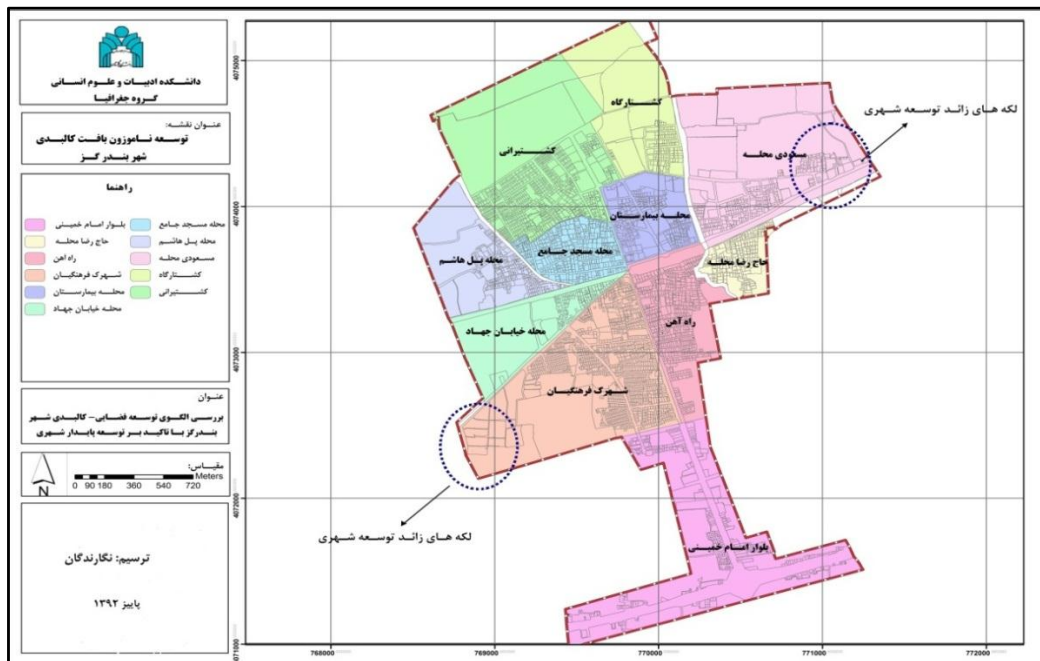
شهر بندرگز مرکز شهرستان بندرگز، واقع در استان گلستان، با ۶۰۲/۸۹۷۷ هکتار مساحت می‌باشد. شهر مذکور از شمال به خلیج گرگان، از غرب به استان مازندران و از شرق به شهرستان کردکوی و از جنوب به استان سمنان محدود می‌شود. این شهر در طول جغرافیایی ۵۳ درجه و ۵۷ دقیقه و ۳۶ درجه و ۴۶ دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد و در سال ۱۳۸۵ دارای ۱۷۹۵۹ نفر جمعیت بوده است. این شهرستان دارای ۲ بخش است که شامل ۲ شهر و ۴ دهستان و ۲۵ آبادی دارای سکنه است (نقشه ۱). بررسی الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز نشان می‌دهد که شکل‌گیری بافت کالبدی این شهر در گذر زمان از الگوی خاصی تبعیت نکرده است و آنچه امروزه به عنوان سیمای کالبدی شهر بندرگز شناخته می‌شود حاصل توسعه خود انگیخته این شهر به خصوص در نواحی شمالی شهر است. به طور کل این شکل از توسعه فیزیکی بافت کالبدی شهر به عنوان رشد پیوندی مطرح می‌شود، به این صورت که با شکل‌گیری هسته اولیه قسمت‌های دیگر بافت شهر به فراخور زمان و عوامل مؤثر و جاذب توسعه بر گرداگرد این هسته کالبد فیزیکی خود را استوار می‌کنند. در بررسی به عمل آمده از وضع موجود می‌توان عوامل مختلف در شکل‌گیری و تغییرات بافت کالبدی شهر بندرگز را به شرح زیر ارائه داد:

- **مدیریت شهری:** بزرگ‌ترین و مهم‌ترین عامل به وجود آمدن نابسامانی در فضای کالبدی شهر بندرگز ناکارآمدی مدیریت، در این شهر بوده است. فقدان نیروی کارآمد در سلسله مراتب مدیریتی و کمبود نیروهای آگاه به مسئله سبب شده است تا شهروندان با انگشت گذاشتن بر هر قسمتی از شهر اقدام به ساخت و ساز نمایند و فضای کالبدی شهر را دچار یک توسعه ناموزون و ناهماهنگ نمایند.

- **ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری:** عدم وجود طرح جامع شهری سبب شده تا نظارت کمتری در قسمت‌های مرز حریم خدماتی و یا مکان‌هایی که فاقد کاربری مسکونی هستند انجام گیرد این قسمت‌ها دارای کاربری مسکونی نبوده و یا در حریم خدماتی شهرداری نمی‌باشد و با ایجاد راه و تأسیسات زیربنایی دیگر، کم‌کم این زائده‌ها بزرگتر و موجب شکل‌گیری بافت کالبدی و ساختار فضایی نامنسجم گشته است (نقشه ۲).

نقشه ۱- موقعیت جغرافیایی و سیاسی شهر بندرگز

نقشه ۲- توسعه ناموزون بافت کالبدی شهر بندرگز

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

با استناد به نتایج مستخرج از پرسشنامه، در جدول شماره یک به ارائه ویژگی‌های توصیفی جامعه آماری نمونه پرداخته شده است.

همان طور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، از بین سرپرستان خانوار، ۱۶۰ نفر (۸۳/۸ درصد) را مردان و ۳۵ نفر (۱۶/۲ درصد) را زنان تشکیل می‌دهند، همچنین گروه سنی زیر ۳۰ سال، با ۲/۲ درصد در پایین‌ترین رده و گروه

سنی بالاتراز ۵۰ سال، با ۳۹/۱ درصد در بالاترین رده قرار دارند. از طرفی مشاهده می‌شود که مقطع فوق لیسانس و بالاتر، با ۴/۳ درصد پایین‌ترین فراوانی و مقطع لیسانس، با ۳۱/۹ درصد بالاترین فراوانی در بین پاسخ دهندگان داشته‌اند.

جدول ۱- ویژگی‌های آماری جامعه نمونه

شرح	ویژگی‌های توصیفی	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۱۶۰	۸۳/۸
	زن	۳۵	۱۶/۲
سن	زیر ۳۰ سال	۴	۲/۲
	۳۰-۴۰	۵۴	۲۹/۲
	۴۱-۵۰	۵۶	۳۰/۳
	۵۰ سال به بالا	۷۲	۳۹/۱
میزان تحصیلات	بی سواد	۱۱	۵/۹
	زیردیپلم	۳۶	۱۹/۵
	دیپلم	۳۲	۱۷/۳
	لیسانس	۵۹	۳۱/۹
	فوق لیسانس و بالاتر	۸	۴/۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ب) یافته‌های تحلیلی و آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز مطابق با اهداف طرح توسعه شهری نبوده و نیازهای اقتصادی و اجتماعی شهروندان را در حد متعارف تأمین نمی‌کند.

در شهر، فعالیت‌ها و کارکردهای مختلف و متنوعی صورت می‌پذیرد که در مجموع امکانات و بسترهای لازم برای آسایش و رفاه بیشتر شهروندان را تأمین خواهند نمود. به منظور بررسی نحوه عملکرد کاربری‌های مختلف شهری از دو پارامتر کیفیت کاربری و کمیت کاربری استفاده می‌شود. کیفیت هر کاربری نشان دهنده راندمان و شعاع تحت پوشش آن کاربری می‌باشد که میزان کارایی آن بخش را نشان می‌دهد. کمیت هر کاربری هم شامل مساحت و متراژ آن کاربری می‌باشد که در علم شهرسازی به صورت سرانه و درصد اشغال نمایان می‌گردد. با مقایسه سرانه وضع موجود کاربری‌های شهری با سرانه‌های معمول و استاندارد شهری می‌توان به نقاط قوت و ضعف و کمبودهای کمی کاربری‌ها پی برد. در این بخش جهت تأیید فرضیه ابتدا به تحلیل کمی کاربری‌ها در وضعیت موجود (۱۳۹۱) و مقایسه آن با سرانه پیشنهادی که در طرح‌های سال ۱۳۸۳ برای سال ۱۳۹۳ در نظر گرفته شد، می‌پردازیم؛ سپس از طریق آمار توصیفی و استنباطی به تحلیل کیفی کاربری‌ها پرداخته خواهد شد.

- بررسی کمی کاربری‌های اجتماعی - اقتصادی

در حقیقت چگونگی تصمیم‌گیری در مورد زمین، نوع، کیفیت و کمیت توسعه را تعیین می‌کند. حرکت در جهت توسعه پایدار نیازمند تصمیم‌گیری در رابطه با کاربری‌های مناسب، مکان‌یابی صحیح زمین، تعادل بین کاربری‌های مناسب استفاده بهینه از زمین از نظر مصارف اقتصادی است (مجموعه مقالات همایش زمین و توسعه شهری، ۱۳۷۸: ۹۵). در این بخش با مطالعه وضع موجود کاربری‌ها در سطح شهر و شناخت کاربری‌های مختلف شهر اعم از

مسکونی، آموزشی و تعیین سرانه‌ها و تراکم‌های هر یک از آن‌ها به ارزیابی نارسایی‌ها و مشکلات هر یک پرداخته می‌شود. در ارزیابی کمی کاربری‌ها، عمدتاً سرانه‌ها و استانداردهای تخصیص بهینه فضای شهری به کاربری‌های گوناگون شهر مد نظر قرار می‌گیرند. با توجه به سرانه‌های استاندارد، سطوح و سرانه‌های هر یک از کاربری‌های اجتماعی و اقتصادی در وضع موجود (سال ۱۳۹۱) و پیشنهادی (سال ۱۳۹۳) مورد بررسی قرار گرفت و کمبود و نیازها در هر یک از کاربری‌ها در وضع پیشنهادی محاسبه گردید که در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۲- کاربری‌های اجتماعی- اقتصادی شهر بندرگز در وضع موجود و پیشنهادی

مساحت و سرانه‌ها کاربری	کاربری اراضی در وضع موجود (۱۳۹۱) جمعیت ۱۸۲۶۲		کاربری اراضی در افق طرح (۱۳۹۳) جمعیت ۲۱۶۵۷		اختلاف مساحت و سرانه وضع موجود با مساحت و سرانه پیشنهادی		نتیجه	
	مساحت (مترمربع)	سرانه (مترمربع)	مساحت پیشنهادی (مترمربع)	سرانه پیشنهادی (مترمربع)	مساحت (مترمربع)	سرانه (مترمربع)	کمبود	مازاد
مسکونی	۱۰۷۶۰۲۳/۶۳	۵۸/۹۲	۱۳۵۹۴۱۰	۶۲/۷۷	۲۸۳۳۸۶/۳۷	۳/۷۷	*	-
تجاری	۴۱۵۵۵	۲/۳	۸۶۶۲۸	۴	۸۶۶۲۸	۱/۷	*	-
اداری و انتظامی	۱۵۲۶۲	۰/۸۳	۵۴۱۴۲/۵	۲/۵	۳۸۸۸۰/۵	۱/۷۷	*	-
آموزشی	۳۸۳۸۱	۳	۱۰۸۲۸۵	۵	۴۷۵۳۵	۲	*	-
فرهنگی - مذهبی	۱۱۳۰۵	۰/۶۱	۳۲۴۸۵/۵	۱/۵	۲۰۱۸۰/۵	۰/۸۹	*	-
بهداشتی - درمانی	۱۵۶۴۶/۶۶	۰/۱۷	۳۲۴۸۵/۵	۱/۵	۱۹۲۴۵/۵	۱/۳۳	*	-
فضای سبز شهری	۲۰۷۸۳	۱/۱۴	۲۵۹۸۸۴	۱۲	۲۳۹۱۰۱	۱۰/۸۶	*	-
ورزشی	۲۱۸۵۰	۱/۲	۸۶۶۲۸	۴	۶۴۷۷۸	۲/۸	*	-

منبع: معاونت برنامه‌ریزی استانداری گلستان؛ نقشه ۱/۲۰۰۰ کاربری اراضی شهر بندرگز، ۱۳۹۱

همانطور که در جدول شماره ۲ و نقشه شماره ۳ مشاهده می‌شود، تنها حدود ۵/۱ درصد از مساحت شهر مربوط به خدمات تجاری، اداری، آموزشی، فضای سبز ورزشی، بهداشتی- درمانی و فرهنگی - مذهبی می‌باشد که با توجه به جمعیت شهر و سطح مسکونی این میزان خدمات نمی‌تواند پاسخگوی نیاز این شهر باشد.

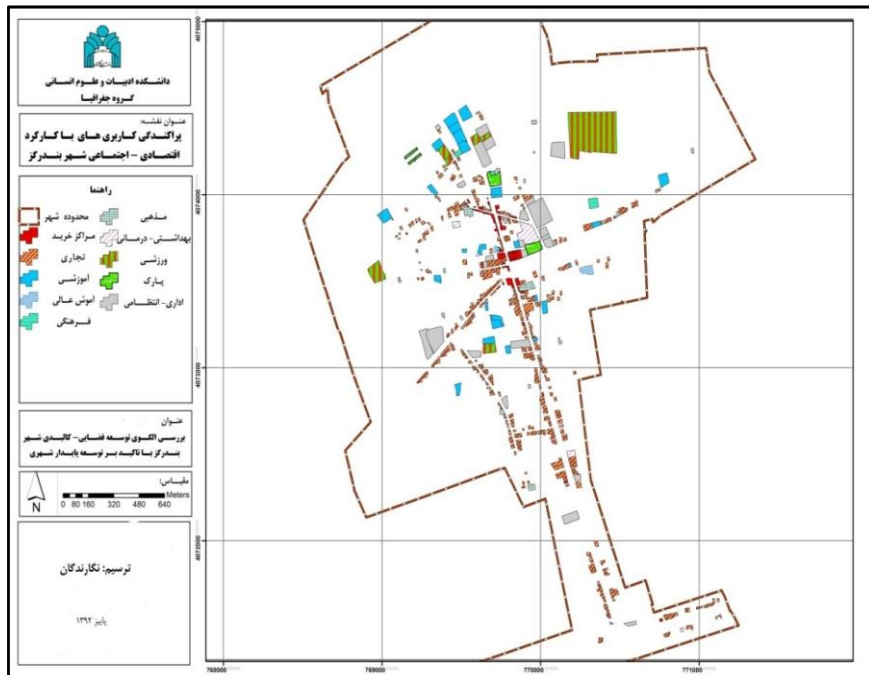
در این بخش با توجه به نزدیک شدن به افق طرح توسعه شهری (۱۳۹۳)، جهت تعیین میزان همبستگی فعالیت‌های اقتصادی- اجتماعی شهر بندرگز (۱۳۹۱) با نیازهای اقتصادی- اجتماعی که طرح توسعه شهر بندرگز برآورد کرده (۱۳۹۳)، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است (لازم به ذکر است که جهت انجام آزمون اسپیرمن اندازه متغیرها (مساحت کاربری‌ها) به صورت رتبه‌ای تنظیم شده است). برای محاسبه ضریب همبستگی اسپیرمن از فرمول زیر استفاده می‌شود (نادری و نراقی، ۱۳۷۸: ۳۳).

$$R_s = 1 - \frac{6 \sum D^2}{N(N^2 - 1)}$$

D=تفاضل رتبه X از Y =N تعداد نمونه = R_s = ضریب همبستگی اسپیرمن

با توجه به شاخص همبستگی که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، بین کاربری‌های اجتماعی- اقتصادی شهر بندرگز در وضع موجود (۱۳۹۱) و افق طرح (۱۳۹۳) کمترین همبستگی وجود دارد و همبستگی برای این فرضیه مثبت ناقص می‌باشد (قابل ذکر است که ضریب همبستگی بین ۱- و ۱+ در نوسان است و در صورت عدم وجود

رابطه بین دو متغیر برابر صفر می‌باشد). براین اساس، می‌توان گفت که کاربری‌های اجتماعی - اقتصادی شهر بندرگز در شرایط مناسبی نمی‌باشد و با پیشنهادات طرح توسعه شهری همخوانی ندارد و در عمل مورد بی‌توجهی قرار گرفته است؛ در نتیجه شهر از لحاظ فضایی - کالبدی، هماهنگ با نیاز شهروندان توسعه پیدا نکرده و هدایت شهر به سوی توسعه پایدار دچار خدشه شده است.

نقشه ۳- پراکندگی کاربری‌ها با کارکرد اجتماعی - اقتصادی

جدول ۳- رتبه‌بندی کاربری‌ها در آزمون همبستگی اسپیرمن

پارامترها	X	Y	U	V	d	D ²
کاربری	مساحت کاربری اراضی در وضع موجود (۱۳۹۱)	مساحت کاربری اراضی در افق طرح (۱۳۹۳)	رتبه مساحت کاربری اراضی در وضع موجود (۱۳۹۱)	رتبه مساحت کاربری اراضی در افق طرح (۱۳۹۳)	تفاضل رتبه‌ها	مجذور انحرافات
مسکونی	۱۰۷۶۰۲۳/۶۳	۱۳۵۹۴۱۰	۱۱	۱۰	۱	۱
تجاری	۴۱۵۵۵	۸۶۶۲۸	۲	۴	-۲	۴
اداری و انتظامی	۱۵۲۶۲	۵۴۱۴۲/۵	۱	۳	-۲	۴
آموزشی	۳۸۳۸۱	۱۰۸۲۸۵	۳	۵	-۲	۴
فرهنگی - مذهبی	۱۱۳۰۵	۳۲۴۸۵/۵	۱	۲	-۱	۱
بهداشتی - درمانی	۱۵۶۴۶.۶۶	۳۲۴۸۵/۵	۱	۲	-۱	۱
فضای سبز شهری	۲۰۷۸۳	۲۵۹۸۸۴	۲	۷	-۵	۲۵
ورزشی	۲۱۸۵۰	۸۶۶۲۸	۲	۴	-۲	۴
$\sum D^2 = 44R_s = 1 - \frac{6\sum D^2}{N(N^2-1)} = 0/476$						

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

- بررسی کیفی کاربری‌های اجتماعی - اقتصادی

با توجه با اینکه تحقیق حاضر در راستای توسعه پایدار نگاهشده می‌شود، لذا در این بخش به مقولات مهم توسعه پایدار شهری اعم از دسترسی عادلانه به زمین و استفاده بهینه از آن، رسیدن به عدالت اجتماعی در شهر و دسترسی

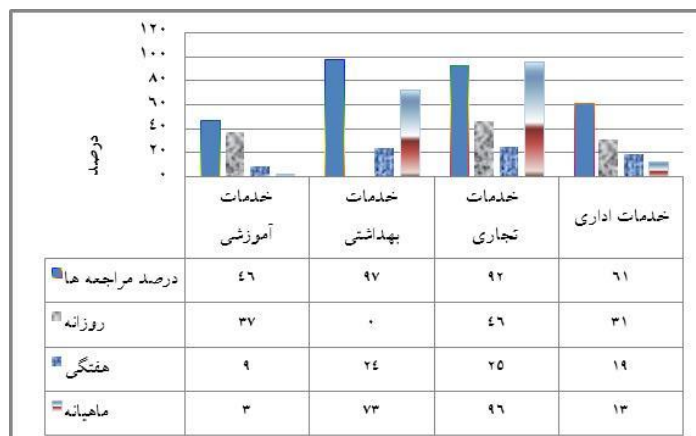
عادلان شهروندان به هر یک از کاربری‌ها، توجه شده است. بدون شک هر اقدام توسعه‌ای در شهر برای پاسخ‌گویی به نیازهای محسوس و متنوع انسانی انجام می‌شود. با توجه به توضیحات فوق، در این بخش کاربری‌های اجتماعی-اقتصادی را در زمینه ارائه خدمات شهری و از لحاظ پاسخ‌گویی به نیاز شهروندان مورد سنجش قرار داده‌ایم. جهت بررسی متغیر "مشکل دسترسی شهروندان به خدمات شهری" از آزمون ناپارامتریک کای اسکوئر استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴ مشکل دسترسی شهروندان به کاربری‌های اجتماعی و اقتصادی نشان می‌دهد؛ یافته‌های به دست آمده از آزمون کای اسکوئر عدم معناداری را در دو متغیر اماکن ورزشی و فناوری اطلاعات شهری و در سایر متغیرها معناداری در سطح ۹۹٪ نشان می‌دهد.

جدول ۴- بررسی مشکل دسترسی شهروندان به کاربری‌های اجتماعی-اقتصادی؛ آزمون کای اسکوئر

نتیجه	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر	متغیر	
				تأیید	رد
**	۰/۰۰۲ (**)	۴	۸۲/۹۷	تأسیسات آموزشی	مشکل دسترسی شهروندان به کاربری‌های اجتماعی-اقتصادی
**	۰/۰۰۰ (**)	۴	۳۸/۷۵	تأسیسات درمانی	
**	۰/۰۰۲ (**)	۴	۵۳/۲۴	مراکز فرهنگی	
**	۰/۰۰۰ (**)	۴	۵۴/۷۵	مراکز خرید	
*	(ns)۰/۰۵۱	۴	۶۶/۳۲	اماکن ورزشی	
**	۰/۰۰۰ (**)	۴	۴۳/۸۳	فضای سبز	
**	(ns)۰/۰۶۱	۴	۱۸/۳۲	فناوری اطلاعات شهری	
**	۰/۰۱۷ (*)	۴	۱۲/۰۵	خدمات اداری	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جهت بررسی بهتر و تدقیق و تبیین مطالب مذکور، وضعیت مراجعه پاسخگویان برای دریافت خدمات (آموزشی، تجاری، اداری، بهداشتی) به مرکز استان و یا شهرهای بزرگتر ناحیه مورد مطالعه، به وسیله آمارهای توصیفی مورد بررسی قرار گرفته است. این مؤلفه برای شناخت عملکرد عناصر خدمات شهری و میزان پاسخ‌گویی به نیازهای خدماتی اجتماعی-اقتصادی شهروندان مورد بررسی قرار گرفته است؛ بررسی‌ها حاکی از آن است که مراجعت پاسخ‌گویان (۹۷ درصد)، به مرکز استان برای دریافت خدمات بهداشتی و درمانی بیشترین مراجعت‌ها را به خود اختصاص داده است که بیشترین میزان مراجعه آن‌ها حدود (۷۳ درصد) به صورت ماهیانه صورت می‌گیرد. همان‌طور که از شکل شماره ۱ پیداست مراجعت پاسخ‌گویان برای دریافت خدمات اداری (۶۱ درصد) و خدمات تجاری (۹۲ درصد) و خدمات آموزشی (۴۶ درصد) رقم بالا و قابل ملاحظه‌ای است؛ این واقعیت نشانگر ناکارآمدی کاربری‌های خدماتی در سطح شهر و عدم پاسخ‌گویی این کاربری‌ها به نیاز شهروندان می‌باشد به گونه‌ای که شهروندان با مراجعه مستقیم به مرکز استان از امکانات خدماتی آن مانند خدمات آموزش، اداری، تجاری، بهداشتی درمانی استفاده می‌نمایند.

شکل ۳- وضعیت مراجعه پاسخ‌گویان به مرکز استان برای دریافت خدمات منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

برپایه نتایج بدست آمده مبنی بر ارزیابی کیفی و کمی کاربری‌های اجتماعی- اقتصادی در این بخش می‌توان اذعان نمود که طرح توسعه شهری که هم اکنون در قالب طرح‌های در شهر بندرگز در حال اجرا است، در زمینه ارائه خدمات اجتماعی- اقتصادی شهروندان روندی نامطلوب راطی می‌کند و دچار نارسایی و نقصان می‌باشد همچنین با اصل توسعه پایدار شهری مبنی بر "برآورده کردن نیازهای شهروندان" مغایرت بارزی از خود نشان می‌دهد؛ این امر نتیجه عدم تطابق الگوی فضایی- کالبدی شهر با نیازها و ارزش‌های انسانی به عنوان بخش مهمی از حیات شهری می‌باشد.

فرضیه دوم: الگوی توسعه فضایی- کالبدی شهر بندرگز نتوانسته است در راستای پایداری محیط زیست سالم شهری موفق عمل نماید.

توجه و تأکید اساسی به ملاحظات زیست‌محیطی در طرح‌های توسعه شهری با رویکرد پایداری توسعه شهری، همچنین توجه به وضعیت مسیل‌ها و سیستم جمع‌آوری آب‌های روان و فاضلاب شهری، حفظ فضاهای سبز و باغات، اقدامات لازم برای کنترل و جلوگیری از تغییر کاربری و تخریب اراضی ارزشمند طبیعی از مهم‌ترین راهکارها در توسعه همه جانبه شهرها می‌باشد. در حقیقت پیوند میان ملاحظات زیست محیطی و توسعه شهری در فرایند برنامه‌ریزی به عنوان یک ضرورت اجتناب ناپذیر، اقدامی راهبردی و رهیافتی برای دستیابی به توسعه پایدار شهری محسوب می‌شود. در این بخش ذکر این نکته حائز اهمیت است که بر اساس مشاهدات میدانی صورت گرفته توسط نگارنده، نادیده گرفتن ملاحظات زیست محیطی در شهر بندرگز عوامل نارضایتی شهروندان را به همراه داشته است از مشکلات عمده زیست محیطی در شهر بندرگز وقوع سیل و سیلاب می‌باشد؛ زیرا امتداد رودخانه‌هایی که به خلیج گرگان می‌ریزند مشرف به مراکز مسکونی می‌باشند در نتیجه این مراکز همواره در معرض خطر سیل مخرب قرار می‌گیرند. همچنین به دلیل بالابودن سطح آب‌های زیرزمینی و شیب کم زمین، دفع آب‌های سطحی شهر با مشکل روبه رو می‌باشد این امر منجر به ایجاد اراضی باتلاقی در ساحل دریا شده است. از دیگر مشکلات زیست محیطی در شهر بندرگز آلودگی آب دریا به دلیل انتقال فاضلاب شهری به دریا می‌باشد که باعث بروز بیماری‌ها و ناراحتی‌های گوارشی، پوستی، ریوی و دیگر مشکلات بهداشتی شده و سلامت شهروندان و آبیان را به خطر

انداخته است؛ از دیگر عوامل مشکل‌زا زیست‌محیطی، می‌توان به توسعه شهر به صورت افقی اشاره کرد که باعث از بین رفتن اراضی ارزشمند طبیعی و ساخت و سازهای بی‌رویه بدون در نظر گرفتن استانداردهای زیست‌محیطی در اطراف شهر شده است. این در حالی است که متأسفانه تاکنون طرحی جدی برای پیشگیری از این مشکلات از جانب مسئولین شهر اندیشیده نشده است. این مشکلات سبب شده است بسیاری از برنامه‌ریزی‌ها، پاسخگوی مشکلات متعدد نباشند و ساکنان شهر ربا تنگناهای متعددی مواجه کند.

با توجه به مطالب مذکور جهت بررسی الگوی توسعه فضایی-کالبدی شهر بندرگز به بررسی چالش‌های زیست-محیطی شهر مذکور با استفاده از آزمون کای اسکوئر ناپارامتریک پرداخته شده است، نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر، معناداری در سطح ۹۹ درصد را در مؤلفه‌های عدم توجه به فضای سبز، فقدان طرح‌های حفاظت از مراتع و منابع طبیعی، وقوع سیل و سیلاب و دیگر حوادث غیرمترقبه و دفع غیر بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌ها و عدم معناداری در مؤلفه عدم توجه به جدول کشی معابر را نشان می‌دهد (جدول ۵). جهت درک روشن و تحلیل بهتر از نتیجه به دست آمده، از فراوانی‌های به دست آمده در این زمینه استفاده شده است که در جدول ۶ مشاهده می‌شود. بدین ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که طرح‌های توسعه شهری که در راستای ایجاد محیط زیست سالم شهری اجرا و یا در حال اجرا است در تحقق اهداف خود دچار نقصان و کمبودهایی است؛ زیرا نتوانسته است با اهداف واقعی طرح‌های مذکور در زمینه سالم سازی محیط زیست شهری تطابق داشته باشد.

جدول ۵- بررسی چالش‌های زیست محیطی شهر بندرگز؛ آزمون کای اسکوئر

نتیجه	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر	متغیر	ایجاد چالش‌های زیست محیطی
**	۰/۰۰۰ (***)	۴	۱۰۶/۴۸	عدم توجه به فضای سبز، بوستان و سالم سازی محیط زیست شهری	
**	۰/۰۰۰ (***)	۴	۱۳۷/۱۳	فقدان طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی	
**	۰/۰۰۰ (***)	۴	۸۵/۸۹	وقوع سیل و سیلاب و دیگر حوادث غیرمترقبه	
**	۰/۰۰۰ (***)	۴	۸۱/۸۹	دفع غیر بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌ها	
**	(ns)۰/۱۴۵	۴	۱/۰۹	عدم توجه به جدول کشی معابر	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱ ** معناداری در سطح ۹۹ درصد NS: عدم معناداری

جدول ۶- درصد و فراوانی ایجاد چالش‌های زیست محیطی شهر بندرگز

میانگین	ایجاد چالش					مؤلفه
	زیاد	خیلی زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۳/۸۲	۴۸	۸۵	۳۶	۲۴	۲	عدم توجه به فضای سبز، بوستان و سالم سازی محیط زیست شهری
	۲۵/۹	۴۵/۵	۱۴	۱۳	۱/۱	
۳/۵۰	۲۵	۸۷	۵۰	۲۰	۹	فقدان طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی
	۱۵	۴۷	۳۳	۱۰/۸	۱/۱	
۴	۶۴	۷۷	۲۰	۲۱	۲	وقوع سیل و سیلاب و دیگر حوادث غیرمترقبه
	۳۴/۶	۴۱/۶	۱۰/۸	۱۱/۴	۱/۱	
۳/۷۸	۶۴	۷۱	۱۸	۱۱	۲۱	دفع غیر بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌ها
	۳۴/۲	۳۸/۴	۹/۷	۵/۹	۱۱/۴	
۲/۸۰	۱۵	۴۰	۳۳	۸۵	۳	عدم توجه به جدول کشی معابر
	۱۲	۲۱/۲	۱۶/۲	۴۵/۹	۸/۱	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جهت تبیین و تدقیق مطالب پیشین و بررسی رابطه بین دو متغیر "موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری" و "عدم رضایت از چالش‌های زیست محیطی" از آزمون همبستگی کندال استفاده شده است. آمارهای توصیفی مندرج در جدول ۷ نشانگر موفقیت غیر قابل قبول طرح‌های سالم‌سازی محیط زیست شهری از نگاه شهروندان می‌باشد به طوری که حدود ۶۰ درصد پاسخ‌گویان موفقیت این طرح‌ها کم و خیلی کم اعلام نموده‌اند.

جدول ۷- بررسی فراوانی و درصد موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری

موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری					مؤلفه	موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۶۵	۴۰	۲۶	۳۱	۲۳	فراوانی	
۳۵/۱	۲۱/۶۲	۱۴/۱	۱۶/۸	۱۲/۴۳	درصد	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

جدول ۸- تعیین رابطه بین طرح‌های سالم‌سازی محیط زیست شهری با چالش‌های زیست محیطی با استفاده از آزمون کندال

متغیر اول	متغیر دوم	مقدار همبستگی	سطح معناداری
موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری	چالش‌های زیست محیطی	عدم توجه به فضای سبز، بوستان و سالم سازی محیط زیست شهری	۰/۰۰۵ (***)
		فقدان طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی	۰/۰۲۹ (**)
		وقوع سیل و سیلاب و دیگر حوادث غیرمترقبه	۰/۰۰۰ (***)
		دفع غیر بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌ها	۰/۰۰۲ (***)
		عدم توجه به جدول کشی معابر	۰/۰۵۰ (ns)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

***: معناداری در سطح ۹۹ درصد؛ **: معناداری در سطح ۹۵ درصد؛ NS: عدم معناداری

بر همین اساس نتایج حاصل از آزمون آماری همبستگی کندال حاکی از آن است که بین ایجاد چالش در مؤلفه‌های عدم توجه به فضای سبز، بوستان و سالم‌سازی محیط زیست شهری، وقوع سیل و سیلاب و دیگر حوادث غیرمترقبه، دفع غیر بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌ها با موفقیت طرح‌های سالم‌سازی محیط زیست شهری همبستگی معناداری در سطح ۹۹ درصد، و با مؤلفه فقدان طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی همبستگی ۹۵ درصد وجود دارد، لیکن با توجه به مقدار منفی همبستگی می‌توان گفت رابطه بین دو متغیر معکوس می‌باشد به طوری که هرچه وقوع چالش در مولفه‌های قید شده بیشتر باشد، میزان موفقیت طرح‌های سالم سازی محیط زیست شهری کمتر می‌شود. در نتیجه ملاحظات زیست محیطی که یکی از پیش نیازهای توسعه پایدار شهری می‌باشد در جریان توسعه شهر نادیده گرفته شده است و توسعه شهری در ایجاد محیطی مطلوب و استاندارد جهت سکونت شهروندان با مشکل مواجه شده است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها کاربردی

چنانکه مطرح شد توسعه پایدار شهری بر محور انسان و کیفیت مطلوب برای وی در فضای شهری قرار می‌گیرد و با محور قرار دادن انسان و نیازهای او، درصدد ساماندهی توسعه شهری می‌باشد، در نتیجه هماهنگی الگوی توسعه شهری با نیازها و خواسته‌های شهروندان از مهم‌ترین اهداف توسعه پایدار شهری می‌باشد، بر پایه نتایج بدست آمده از این پژوهش می‌توان اذعان نمود که الگوی توسعه فضایی- کالبدی شهر بندرگز که هم اکنون در قالب طرح‌های در

شهر بندرگز در حال اجرا است در زمینه ارائه خدمات اجتماعی-اقتصادی به شهروندان و توجه و تأکید به ملاحظات زیست‌محیطی روندی نامطلوب را طی می‌کند و دچار نارسایی و نقصان می‌باشد و با اصل توسعه پایدار شهری مبنی بر "برآورده کردن نیازهای شهروندان" مغایرت بارزی از خود نشان می‌دهد؛ این امر نتیجه عدم تطابق الگوی فضایی-کالبدی شهر با نیازها و ارزش‌های انسانی به عنوان بخش مهمی از حیات شهری می‌باشد.

با توجه به مباحث مطرح شده و جهت شکل‌گیری الگوی توسعه فضایی-کالبدی مطلوب و منطبق با توسعه پایدار شهری در شهر بندرگز راهکارهایی در زمینه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی پیشنهاد می‌شود که در ذیل به آنها اشاره شده است؛

- با توجه به اینکه توسعه فضایی مطلوب، نیازمند برنامه‌ریزی از پیش تعیین شده می‌باشد پی‌گیری تهیه و تدوین طرح جامع شهر با توجه به توسعه روزافزون بافت کالبدی شهر ضروری به نظر می‌رسد،

- با توجه به کمبود فضاهای آموزشی به خصوص فضاهای آموزشی بعد از دبیرستان کیفیت و سطح دسترسی مردم به آموزش‌های مهارتی، فنی و حرفه‌ای و علمی- کاربردی بهبود یابد،

- تقویت کاربری‌های درمانی- بهداشتی به خصوص خدمات جنبی درمان انجام گیرد تا از مراجعت‌های روزانه به مرکز استان جهت دریافت این خدمات جلوگیری شود،

- ایجاد امکان گذران اوقات فراغت از طریق تقویت کاربری‌های فضای سبز و تجهیز این فضاها به انواع تجهیزات تفریحی، ورزشی و بهداشتی و غیره،

- با توجه به موقعیت ممتاز بندرگز به سبب واقع شدن در حاشیه دریای خزر در شمال و جاده ترانزیتی ساری-مشهد در جنوب و عبور خط راه آهن سراسری تهران- گرگان از دل شهر، و نیز وجود کارگاه‌ها و کارخانه‌های متعدد لازم است که نسبت به تقویت امکانات و توانمندی‌های شهرداری و به خصوص مشارکت بخش‌های خصوصی در توسعه و عمران شهر و نیز ایجاد مشارکت مردم در طرح‌های توسعه شهری اقدامات و برنامه‌ریزی لازم به عمل آید،

- در تهیه طرح‌های توسعه شهری، پایداری زیست‌محیطی که یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار شهری می‌باشد لحاظ شود،

- احداث شبکه دفع فاضلاب و جلوگیری از تخلیه فاضلاب‌های خانگی به درون دریا،

- با توجه به سیل‌گیری رودخانه‌های موجود و وقوع سیل و سیلاب که بعد از هر بارندگی در شهر بندرگز اتفاق می‌افتد، لحاظ کردن فعالیت‌های محیط زیست در مقابله با مخاطرات طبیعی در طرح‌های توسعه شهری ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

اردشیری مهیار و احمد علی نامداریان (۱۳۸۵). "تنوع همگرایی و مشارکت در طراحی و ساخت مراکز شهری" کنگره بین المللی طراحی شهری، اصفهان.

- بارتون، الیزابت (۱۳۷۹). "شهر متراکم و پایداری شهری" ترجمه فریده پاورقی، فصل‌نامه مدیریت شهری، شماره ۴. بذرگر، محمدرضا (۱۳۸۲). "شهرسازی و ساخت اصلی شهر" انتشارات کوشامهر، شیراز.
- پاپلی یزدی، محمد حسین (۱۳۸۲). "نظریه‌های پیرامون شهر و روستا" انتشارات سمت.
- پورمحمدی، محمدرضا و محمد جام‌کسری (۱۳۸۹). "ارزیابی ناپایداری در توسعه فضایی متروپل تبریز" مطالعات و پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۴.
- ترنر، تام (۱۳۷۶). "شهر همچون چشم‌انداز، نگرشی فراتر از فرانوگرایی به طراحی و برنامه‌ریزی شهری" ترجمه فرشاد نوریان، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری تهران.
- حاتمی‌نژاد، حسین و ناصح عبدی (۱۳۸۶). "اقتصاد سیاسی و فضای شهری" مجله سیاسی - اقتصادی شماره ۲۳۷.
- دیوسالار، اسدالله و علی شیخ اعظمی (۱۳۹۰). "برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار شهرهای ساحلی: نمونه موردی شهر ساحلی نور" مجله جغرافیا و توسعه شماره ۲۱.
- رهنمایی، محمدتقی (۱۳۷۰). "جغرافیا و برنامه‌ریزی ناحیه‌ای" جزوه درسی دوره کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- سلطان زاده، حسین (۱۳۶۵). "مقدمه‌ای بر تاریخ شهر و نشینی در ایران" نشر آبی.
- شهرداری شهرستان بندرگز، واحد شهرسازی (۱۳۸۵).
- شیخ‌الاسلامی، علی (۱۳۸۸). "ارزیابی توسعه پایدار شهری کلان شهر شیراز" فصلنامه چشم‌انداز زاگرس، شماره ۲.
- عزیزپور، ملکه (۱۳۷۴). "توان‌سنجی محیط طبیعی و توسعه فیزیکی شهر تبریز" رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- لینچ، کوین (۱۳۷۶). "تئوری شکل خوب شهر" ترجمه دکتر سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدی، جمال (۱۳۷۵). "عوامل موثر بر توسعه و گسترش کالبدی شهرها" خلاصه مقالات اولین سمینار مشترک شهرسازی و ابنیه تاریخی، دانشگاه زنجان.
- محمدی ماکرانی، حمید (۱۳۸۶). کاربرد نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس در شهرسازی نشریه صفا، شماره ۴۴، تهران.
- معاونت برنامه‌ریزی استانداری گلستان (۱۳۸۳). "طرح هادی شهرستان بندرگز".
- ملکی، سیامک (۱۳۷۹). "راهبردهای توسعه فضایی مجموعه شهری تهران مبتنی بر توسعه پایدار" پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده شهرسازی و معماری.
- موریس، جیمز (۱۳۸۵). "تاریخ شکل شهر تا انقلاب صنعتی" ترجمه راضیه رضازاده انتشارات دانشگاه علم و صنعت، تهران.
- نوابخش، مهرداد (۱۳۸۸). "مبانی پایدار توسعه شهری" انتشارات جامعه شناسان.
- Couch, Couch & Dennemann, Annekatrin (2000). "Urban regeneration and sustainable development in Britain: The example of the Liverpool Ropewalks Partnership", Journal: Cities - Volume 17, Issue 2, Pages 137-147.
- Ellin, Non (2006). "Integral Urbanism" Architectural Press, New York.
- Fiske, John. (1993) "Power Plays, Power Works", ISBN 0860916162.
- Zhu, Jieming. (2012) "Development of sustainable urban forms for high-density low-income Asian countries: The case of Vietnam" Journal: Cities - Volume 29, Issue 2, Pages 77-87.

Evaluation of spatial - physical development of Bandargaz with an emphasis on sustainable urban development

Ali Reza Khajeh Shahkuhi*

Assistant Prof. in Geography & Rural Planning, Golestan University, Gorgan, Iran

Ali Akbar Najafi Kani

Assistant Prof. in Geography & Rural Planning, Golestan University, Gorgan, Iran

Seyede Samira Sadraee

M.S.c. in Geography & urban Planning, Golestan University, Gorgan, Iran

Abstract

Spatial-physical development is a changing process in response to needs and demands of citizens and containing physical spaces toward new functions and activities that moves step by step along with of social changes in optimum and organic state. Development should be responsive to the needs of urban residents in the scene to ensure the future safety of residents. Today the development of cities is to be based on the needs of urban residents to increase living standards in urban environments. Accordingly, considering the main objective of sustainable urban development is to meet the immediate and future needs of citizens in the areas of social, economic, environmental and proportional distribution activities and functions; therefore the present study discuss to evaluate the spatial - physical development pattern of Bandargaz in the areas of social, economic, environmental. To achieve the objectives of the study and in order to describe and analyze the data, field studies and the software EXCELL and SPSS were used. The results of this study indicate that the performed plans in that area are not synchronized to the objectives of the plans and they could not perform a desired spatial, structural pattern in the physical context of the town. As a result there are shortcomings in spatial - physical development pattern of Bandargaz in terms of providing social, economic and environmental needs of citizens.

Keywords: spatial-physical development, sustainable urban development, environmental infrastructure, environment.

Received Date: 21 September 2014

Accepted Date: 22 November 2014

* (Corresponding author) shahkoohi@gu.ac.ir